ПРОФ. ДР МИЛОШ КОВИЋ, ИСТОРИЧАР КОЈИ ДОПИРЕ ДО СВЕТА ИЗА МАСКИ

Пут у слободу

Дрина није река него кичма. Њена велика историја још није написана. Генерације из 1960-их рођене су и припремане за један, а обреле су се у сасвим друкчијем свету. Тешка и узбудљива времена омогућила су нам да видимо ствари и људе онаквим какви заиста јесу. После свега што смо преживели, било би невероватно да смо остали аполитични. Српска демографска драма не проистиче из економске него из духовне и моралне кризе. То је питање свих наших питања. Аутошовинизам и „дух самопорицања" нису нова појава у српској историји. У току је покушај да се централни српски мит замени туђим, подеснијим за обликовање „класе покорних". У борби за душе наше деце, традиција није стега него средство одбране и ослобођења

Пише: Бранислав Матић

С лакоћом и озбиљношћу креће се кроз епохе и просторе, увек спремнији да разуме и објасни него да суди. Занат историчара учио је од правих мајстора, у каквог је и сам израстао. Дипломирао је и докторирао у Београду, усавршавао се на Оксфорду, учествовао на међународним конференцијама у Лондону, Фиренци, Јени, Софији... На

Крф одлази често, као ходочасник. Синове води по Србији да би је они заволели кроз сопствена искуства. Његова предавања су међу најпосећенијим, а његове књиге помно се читају и ван академских кругова. За његов професорски рад везује се појава целог једног круга одличних млађих српских историчара и својеврсни препород веродостојне српске историографије.

Милош Ковић (Шабац, 1969) у *Националној ревији*.

Кичма. Дрина је моја река. Волим да кажем да она, као кичмена мождина, тече кроз моју кичму. Моји преци кретали су се простором између река Босне и Ресаве, од Таре до Саве, али је Дрина била њихов главни пут и дубински одређивала њихове судбине. Отац и мајка потичу са њене две обале, источне и западне. Очеви преци живели су у Мачви, док мајчина породица потиче са Сарајевско-романијског платоа, одакле је 1942. протерана чак у ресавски крај. За њих је Дрина била спас, а за Мачване извор плодности и живота. У детињству, пливање у њеним брзим водама на плажи у Црној Бари за мене је било својеврсна јуначка иницијација; бака ме је редовно упозоравала да Дрина сваке године, као неко хировито паганско божанство, узима свој данак и односи неопрезне купаче. И данас волим да, нарочито у Зворнику, уживам у њеној зеленој боји; у средњем веку звали су је Зеленика. Многи и даље верују у пропагандну измишљотину да је Дрина граница између два света, Истока и Запада. Права, велика историја ове реке још није написана.

Ушушканост. Породично наслеђе је нешто што и данас покушавам да разумем. Моја лична искуства много су опипљивија и везана су, у детињству и првој младости, за Шабац. Тек данас схватам колико сам имао среће и колико је моје детињство било срећно. Провео сам га као у некој ушушканој колевци, у равници између две удаљене, питоме планине, Цера и Фрушке горе. Родитељи пуни љубави и подршке, сестра узор који је показивао шта се може постићи памећу и радом. Град довољно мали да смо ми, деца из центра, могли да будемо безбедни ма где да нас је игра одвела, од обала Саве до Тркалишта, и од Камичка до „Зорке". А опет довољно велики да је могао да нам понуди одличне школе, са чувеним, строгим професорима, богате библиотеке преко којих смо могли да дођемо до сваке нове књиге, позориште, биоскопе, спортске клубове,

међу којима је била и једна „Металопластика”, у којој се тада играо рукомет светског ранга. Близина Београда омогућавала нам је да учествујемо у свим престоничким лудостима. Као тинејџери, аутобусима смо долазили у Кнез-Михаилову и Безистан на Теразијама, да бисмо се снабдели новим плочама, касетама, постерима и беџевима.

Одрастао сам у свету српске средње класе – новинара, службеника, уметника, професора, наставника. Образовање је било главна одлика овог слоја. Животни стил је био скроман – станови удобни, али никада превелики, летовања и зимовања, камповања на која је „фолксвагенима” и „стојадинима” заједно ишло по неколико породица и која су, у боровим шумама Далмације, трајала по месец дана. Разговори о књигама, историји, филмовима и политици. Тај самоуправни социјализам успео је да до краја седамдесетих година прошлог века произведе и утврди свој образовани, лојални средњи слој. Када је почео распад социјализма и Југославије, тај слој је претрпео најјаче ударце. Неки од нас су напустили овај свет, други су напустили земљу и одселили се на Запад, трећи су се једноставно помирили са деградирањем да би опстали, али је било и оних који су, док је земља пропадала, направили каријере.

Обећања и проклетства. Пресељење моје породице у Београд 1986, пре нешто више од тридесет година, значило је завршетак доба ушушканости и наивности. Отрежњење је почело већ у ЈНА. На одслужење у Сплит отишао сам неколико дана пошто је Азиз Кељменди побио регруте у Парађину и пар седмица пре Осме седнице. У Сплиту су питомце Поморске академије већ увелико бацали у море. Највећи део сплитских кафеа био је забрањен за војнике. Шетајући кроз узане пролазе старог града, удишући устајале мирисе Риве, испијајући јутарње кафе у „Луксору”, стварно сам заволео тај град. Али тада сам, у разговорима са Далматинцима, схватио шта се спрема.

У раном детињству, Београд је за мене била Добрачина улица, у којој је становао мој ујак. Сећам се паркирања на Тргу Маркса и Енгелса и натписа „ФЕСТ 1977” на Дому синдиката. Потом су то била самостална, тинејџерска трагања по центру града и доласци на рок концерте, најчешће у Халу „Пионир”. Сада сам се, међутим, суочио са великим и присним градом, који ме је од почетка прихватио и некако у себе усисао. Београд као да је тада, 1988. године, када сам се вратио из војске, и сам био затечен слободом коју је искусио много пре осталих источноевропских престоница. Трчали смо са трибине на трибину, по фестивалима и концертима, ишчитавали дуго забрањиване истине по новинама и књигама, политизовали по кафанама. Путовали смо у Будимпешту и Праг, да бисмо својим очима гледали рушење једне империје и пропаст једног света.

За студенте историје, то је било незаборавно искуство. Кроз сво то узбуђење увелико се назирала потмула претња. Рат, који је потом избио, сва обећања претворио је у проклетства.

У радионици историје. Када смо у основној школи слушали песму *Не цвикај, генерацијо* „Атомског склоништа", нисмо ни слутили да ћемо баш ми да будемо та „несретна генерација над којом ће се извршити велика последња рација". Одрасли смо и припремали се за живот у једном свету, да бисмо се обрели у нечем потпуно другачијем. Васпитани за „братство и јединство", преко ноћи смо добили пушке да бисмо се међусобно убијали. Спремао сам се за испите и одлазио у кревет не знајући да ли ћу се већ сутрадан, мобилисан, наћи у касарни или на вуковарском фронту. Уљуљкани у диригованој социјалистичкој економији, допали смо у дивљи капитализам. Учени да сиромаштво није срамота и да богатство не мора да буде благослов, нашли смо се у свету у коме је новац постао мерило за све. Хтели смо слободу иницијативе, укидање политичких забрана и државне репресије, али не и разарање економије и безобзирну пљачку. Тражили смо укидање нелогичног и неравноправног положаја Србије у југословенској федерацији, али не и пропаст државе.

Никада се, међутим, нисам претерано уживљавао у жалопојке својих генерацијских другова. Истина је да су престала наша путовања у иностранство, да смо осиромашили и социјално деградирани. Али добили смо прилику да живимо у занимљивом, узбудљивом времену, да посматрамо како функционише радионица историје. Прећашње доба мира изгледало ми је као време илузија, док смо у добу кризе и рата добили прилику да видимо ствари, и нарочито људску природу, онаквим какве оне заиста јесу. Сећам се да сам, као студент, потврду оваквих увида налазио у Тукидидовом опису куге у Атини.

Понекад ми се чини као да сам живео бар три различита живота. Један, спокојан и наиван, до почетка ратова; други, у времену истине, током деведесетих; трећи живот, у коме је, тек заснивањем породице, заокружено моје васпитање и сазревање, живим сада. Када покушавам да успоставим додир са собом из предратног времена, чини ми се као да сакупљам комаде одавно разбијеног огледала. Једноставно, живели смо у две различите историјске епохе и у једном бурном, ратном, прелазном времену. Ко зна шта нас још чека?

Кодови. Још чувам *Илустровану историју света* Сомерсета Фраја, са посветом родитеља из 1976. године. Листао сам је код другара и потом ултимативно захтевао од родитеља да ми је купе. Негде од тада, од своје седме године, волим историју. Када ми је један пријатељ рекао да је то била омиљена књига и његовог детињства, схватили смо да је она била једна од кључних тачака препознавања наше генерације. Баш као и страх који смо 1973. осетили када смо на једном од два канала ТВ Београд видели *Лептирицу*
Ђорђа Кадијевића. Генерацију не чине године рођења, него заједничка искуства и сећања.

Филозофски факултет за мене никада није био само школа у којој сам стекао образовање историчара. Ту су дипломирали и моји родитељи. Ту данас радимо моја супруга и ја. Мој друштвени живот се већ деценијама одиграва у ширем кругу кафеа и кафана око Филозофског факултета. Ту сам научио много више но што је пуко познавање прошлости. Код нас се не негује она врста привржености какву, рецимо, имају Енглези према својим оксфордским или кембрицким универзитетима или колеџима. Морам да кажем да ја осећам нешто слично према Филозофском факултету. Посебно волим поглед са прозора нове зграде Филозофског на фасаду Капетан-Мишиног здања, у коме су се некада налазили Велика школа, Прва београдска гимназија, Српска краљевска академија, национални музеј, неколико библиотека...

Занат. Имао сам срећу да сам занат историчара пекао у доброј школи, код добрих мајстора. Да је завршио добру школу човек најбоље схвати онда када упореди своја знања и вештине са оним код колега са других школа. То сам осетио када сам из Шабачке гимназије стигао на Филозофски, али и када сам после студија на Одељењу за историју Филозофског факултета сарађивао са иностраним колегама. Од својих професора сам, поред осталог, научио да у историји ствари најчешће нису онакве каквим нам се чине на први поглед, да је прошлост увек другачија од нашег доба и да је потребно сређено, прибрано, понекад и дуго посматрање пре него што се изрекне закључак који, опет, никада не може бити коначан. Прошлост се, једноставно, отима поједностављењима и политичкој употреби. Зато би, када год је то могуће, оцењивање и вредновање требало да уступе место разумевању и објашњењу. Читалац је, потом, слободан да на основу тога формира свој суд, који може бити и вредносни и политички.

Србија у „наше дане”. Правила заната не могу да спрече историчара да има свој политички став и да га, у јавном простору, посебно у тешким временима, јавно изражава. То јесте традиција највећих историчара, од Тукидида до Марка Блока и од Стојана Новаковића до Слободана Јовановића. Невероватно је, уосталом, да би неко ко преживи оно што је преживела моја генерација могао да остане аполитичан. Напротив, верујем да живот у бурним временима и што интензивније учешће у њима историчару могу да пруже дубински увид и додатно разумевање чак и удаљених историјских појава. Живот између четири зида, не би ли се сачувала тобожња објективност, води, по мом мишљењу, ка беживотној, сасушеној и досадној историографији.

Цео мој живот прошао је у добу опадања, слабљења и пропасти, од „мера економске стабилизације” из 1980-их до данашње разорене српске привреде, колонизоване културе и ограниченог суверенитета. Најозбиљније питање с којим се данас суочавају Србија и Република Српска јесте брзо демографско опадање. Оно је још занимљивије када се зна да су 1901. године Срби имали највећи природни прираштај у Европи. Једноставно, онда када нас више не буде, или када међу другим нацијама останемо само статистичка грешка, сва остала питања постаће безначајна.

Убеђен сам да корен ове невоље није у „ниском животном стандарду” и економском опадању, него у духовној, моралној пустоши која је завладала српским народом. Они који су некада веровали да су „други Израиљ” и народ Завета данас се претварају у гомилу себичних појединаца, који брину искључиво о себи и својим материјалним потребама. Религиозна, макар и сиромашна друштва, била она муслиманска, хришћанска или неке друге вере, рађају децу; атеистичка, себична, богата друштва иду ка промени идентитета у корист оних који имају потомство.

Вера и вечера. Оно што данас зовемо „аутошовинизмом” или „духом самопорицања” није нова појава у српској историји. Од доласка Турака на Балкан та историја је препуна искушења, укључујући чак и периодична масовна уништавања српског цивилног становништва. У XX веку Срби су се суочили са геноцидом, упоредивим само са оним што су искусили Јермени или Јевреји. Антисрпска хистерија која је у нашем времену захватила највеће светске, западне медије, и која је послужила као оправдање за масовно уништење Срба у Хрватској, деловима Босне и Херцеговине и на Косову и Метохији, неупоредива је са било чим у прећашњој српској историји. У тешким временима

одувек је, дакле, било оних који су свој положај хтели да олакшају или унапреде тако што ће се не само одрећи себе и својих предака него и јуришати на дојучерашње сународнике, да би се доказали и препоручили. Међу Србима такве појаве биле су веома честе и масовне. По неким истраживањима, сваки четврти Србин или Српкиња, у времену турске власти, примили су ислам. Оно што се данас догађа са Црном Гором најбоља је илустрација ових процеса.

Косово, Метохија. У врлом, новом свету у коме данас живимо, Косовски завет, или опредељење за Царство Небеско, за вечно насупрот привременом, за духовно насупрот материјалном, за подвиг уместо за уживање, за правду насупрот сили, јесте субверзивна идеја првог реда. Опредељење за Царство Небеско јесте наше кључно упориште већ дуже од шест векова. Оно то може да буде и данас. Није, дакле, реч само о притиску на Србију да би се одрекла својих територија и да би их уступила албанским шовинистима и исламским фундаменталистима. Потребно је да Срби напусте и „штетни", „ратоборни" и „превазиђени" „Косовски мит". Наша одлучујућа битка зато се и данас, метафорички и дословно, води управо на Косову.

Мит као судбина. У времену огромне моћи „средстава убеђивања", од медија и интернета до бомби и ракета, не крије се намера да се „промени свест" српског народа. То нам, чак, нуди и препоручује сам председник наше републике. Ни такви пројекти нису нови. Потребно је, на пример, прочитати предлоге историчара Томаса Бабингтона Маколија, класичног британског либерала, из 1835, о томе како променити школски систем у Индији да би се у тој колонији произвела „класа људи који ће бити Индијци по крви и боји коже, али Енглези по укусу, ставовима, моралу и интелекту". Реч је, дакле, о колонизацији, спровођеној, и пре Срба, над многим нацијама. Ни учешће у томе тобоже демократски изабраних органа власти у Србији не би требало да чуди. Председник републике нам, наиме, говори о штетности нашег „косовског мита", док нам свесрдно препоручује мит о културној, цивилизацијској, политичкој и моралној супериорности западног света. Историчари су ту, међутим, да подсете да људи заиста живе од митова, да се због тога потискивање једног (српског) мита не завршава некаквом рационализацијом свести и јавног живота, него смештањем другог мита (западног, англоамеричког) на његово место, и да управо највеће западне нације, с обзиром на њихов учинак у истребљивању читавих људских популација на европском, азијском и америчком континенту, немају никаквих основа да се позивају на своју моралну или

цивилизацијску супериорност. Прочитајте сјајну књигу социолога Срђана Шљукића под насловом *Мит као судбина*.

О душама и отпору. Србима се, наиме, упорно шаље порука да је њихова традиција неспојива са савременим светом и да је нужно да се што брже „модернизују". Модернизацијска прича, међутим, у свету је одавно проглашена за једно од средстава колонизације. Она се, углавном, своди на позападњачење и, најчешће, на англо-американизацију.

Главно средство одбране јесте управо очување традиције. Потребно је, унутар ње, пронаћи тачке отпора, јер у таквим околностима управо је отпор главни услов опстанка. Ова борба води се у сфери културе и духа, и управо због тога културна политика код нас покреће толико страсти и изазива тако непомирљиве сукобе. Њено средство су школе, медији, све културне установе. То је дословно борба за душе наше деце. По мом мишљењу, мора се схватити да традицију треба прилагођавати савремености, по старој изреци: „Мењајмо да бисмо сачували."

Традиција, дакле, не сме да буде нешто што се намеће. Напротив, потребно је само осврнути се око себе и присетити се да је оно што се намеће преко масовних медија, али и ракета и бомби са осиромашеним уранијумом, управо западна, „модерна" култура материјализма, конзумеризма и хедонизма. „Ворлд вајд веб" или „интернет" јесте тачно оно што му име каже – мрежа разапета преко целе планете у коју се, као рибице, хватају наше душе и душе наше деце. Потребно је да се оспособимо да заједно измичемо рибарима и ловцима. У таквим условима, традиција је, дакле, управо средство ослобођења, пут у слободу.

Победићемо. Песимиста сам на краће, оптимиста на дуже стазе. Дуга историја српског народа потврђује да су Срби преживели много гора времена од нашег и да су, после свега, имали памети и снаге за нове велике победе. Наше тренутне егзистенције, појединачне и групне, нису особито славне, али наша генерација је само једна у дугом,

миленијумском низу. Потребно је само да сачувамо Завете предака и – победићемо.

Места на која се увек враћам. Има много места, широм Европе и Северне Америке, која сам заволео и на која се враћам. Међу њима, најважнији је Оксфорд, који ми је, после Београда, омогућио највише нових увида и понајвише променио живот. Отава је град који посебно волим, јер у њему живи моја сестра са својом дивном породицом. Ипак, заситио сам се Запада. Грчка је, уосталом, страна земља у коју одувек најчешће путујем. Крф је место у иностранству на које се стално враћам, као ходочасник, са својом породицом. Последњих година откривам Санкт Петерсбург и Москву. Тек сада осећам да сам спреман да се заиста посветим Азији, Африци и Латинској Америци.

Ипак, свет којим се данас крећем налази се негде између Бањалуке, Суботице, Јагодине и Херцег-Новог. Сваки одлазак на Пале, где такође предајем, преко Шапца, Мачве, Јавора и Романије, за мене је одгонетање сопствене идентитетске загонетке. То је и наша стара породична кућа у Богатићу, коју је градио мој деда. Настојим да са својом породицом што чешће путујем по Србији, да би је моји синови заволели кроз своја, стварна искуства. **<**

***

Живот, стварање

Милош Ковић рођен је у Шапцу 1969. Имао је седамнаест година када се његова породица преселила у Београд. Дипломирао је историју на Филозофском факултету 1995, године 2003. магистрирао (*Западноевропске политичке идеје у „Српском књижевном гласнику" 1901–1914*), а 2006. докторирао (*Бенџамин Дизраели и балканска политика Велике Британије)*

. На Оксфорду се усавршавао 2004/2005. Ужа научна област му је општа историја новог века, области посебних интересовања међународни односи и политичке идеје од краја XVIII до почетка XX века. Аутор великог броја текстова у угледним научним часописима и зборницима. Посебну пажњу привлаче његове књиге:
Дизраели и источно питање
(2007),
Гаврило Принцип. Документи и сећања
(2014),
Једини пут. Силе Антанте и одбрана Србије 1915. године
(2016)...

(Извор: „СРБИЈА – Национална ревија”, Београд, број 64, 2017, **www.nacionalnarevija.com**)

Објављено: недеља, 05. новембар 2017, 22:23h